

UDK: 050.8/9 "Kalendar" (497.6) "1918-1941"
Izvorni naučni rad

KALENDAR – PERJANICA NAPRETKOVE IZDAVAČKE DJELATNOSTI

Tomislav Išek
Sarajevo

Apstrakt: Hrvatsko kulturno (prosvjetno) društvo "Napredak" u okviru svoje raznovrsne i bogate izdavačke djelatnosti nastavilo je u međuratnom periodu (1918.-1941.) od 1922. g. da kontinuirano izdaje Hrvatski narodni kalendar. Autor je, analizirajući sva godišta (XI-XXXI), sve etape nastanka: koncipiranje sadržaja, suradnika, odabir tema, "sporedne" redakcijske poslove, plaćanje autora, urednika, izbor tiskanja, distribuiranje, prodaju, dobit i, posebno, sadržajnu strukturu priloga ustvrdio da je to izdanje po svemu bilo "perjanica" Napretkovog izdavaštva.

Ključne riječi: kulturna društva, izdavačka djelatnost, časopis, "Kalendar".

Abstract: The Croatian Cultural (Educational) Society Napredak, within the frame of its varied and rich publishing activities, continued to publish the Croatian Peoples "Kalendar" during the interwar period (1918-1941), i.e. from 1922. Analyzing all the volumes of the journal (XI-XXXI), and taking into consideration all of the phases of its creation: the conceptualization of the contents, authors, the choice of subjects, "side jobs" of the editorial board, payment of fees to the authors and editors, the choice of the printing press, distribution, sale, profit and especially the structure of the articles, the author stated that this publication was the "plume" of Napredak's publishing activities.

Key words: Cultural societies, publishing activities, Journal "Kalendar"

Jedna od rjedih sveukupnih Napretkovih aktivnosti koja se, i to veoma uspješno, odvijala u predratnom periodu, a nije se netom nakon 1918./1919. g. nastavila, jeste izdavanje Hrvatskog narodnog kalendara. Njegova pojava, ne samo na planu promicanja pisane riječi nego i sveopće aktivnosti Društva, kako u doratnim (1907.-1914.) tako i u ratnim godinama (1915.-1917.) – predstavlja misiju razvoja kulture u širokom smislu riječi, podizanja hrvatske nacionalne svijesti, pa i materijalnih probitaka, a efekti tih jedanaest godišta su, jednostavno, nemjerljivi!

U obnovi raznovrsnih programskih aktivnosti i TRAJNIH ciljeva *Napretka* veoma je važno, svakako, i izdavanje *Kalendar*a. I u "mirnom", sređenom, normalnom periodu svaka od brojnih nezaobilaznih radnji, kako onih do tiskanja SVAKOG broja (koncipiranje sadržaja, pronalaženje suradnika, odabir tema, niz drugih redakcijskih poslova – plaćanje autora, urednika, izbor tiskare, koji je podrazumijevao kvalitet, brzinu, cijenu, tiraž) tako i onih koje su slijedile njegovu pojavu (blagovremena i efikasna distribucija i posljednjeg primjerka, tzv. "raspačavanje", odnos svake podorganizacije, odnosno njihovih članova, na kraju – materijalna dobit – "utržak") zaokupljali su, što direktno, što indirektno, nebrojene djelatnike *Napretka*.

Za društvo kakvo je *Napredak*, u osnovi i kulturno i prosvjetno, koje se bavilo prvenstveno skrbi i brigom za mlade, pobrojani momenti su uvjetovali nakon rata, na sreću, nakratko, kratkotrajni prekid izlaženja. Dugoročno, rekli bismo, većim dijelom u periodu između dva rata, otežavali su i pripremu, ali i distribuciju *Kalendar*a.

Dezolatne opće životne prilike, tako svojstvene poraću, imale su za posljedicu npr. da Napretkov "društveni kalendar ZBOG SKUPOĆE ŠTAMPE... dvije... godine (1919.-1920. – m.o.) nije mogao nastaviti" sa redovitim izlaženjem.¹ (spacionirao – T. I.)

Jedan od prvih koraka u cilju njegove pojave učinjen je na izvanrednoj sjednici SU održanoj 15. travnja 1921. g., a tom prilikom se raspravljalo o potrebi ponovnog izdavanja društvenog *Kalendar*a. Potpredsjednik M. Vučak predložio je zajednički angažman *Napretka* i *Hrvatskog Radiše*, "jer je Radiša preneo svoje djelovanje u Bosnu, a *Napredak* u Hrvatsku, pa bi se zajedničkim kalendarom mnogo postiglo na polju zajedničkog rada, zbliženja i organizacije".²

Jednoglasno je zaključeno da se *Hrvatskom Radiši* (sa kojim je SUN surađivala na više razina) predloži "zajedničko izdavanje kalendara počam od slijedeće (1922.

---

¹ Arhiv Bosne i Hercegovine (Dalje: ABH), *Napredak*, 1619/1921. – SUN – Ministarstvu za prosvjetu i vjere u Beogradu od 21. 2. 1921., 6.

² ABH, Zapisnička knjiga II., 20. Prof. Vučak je istom prilikom predložio, a SU se složila, da se izabere uži odbor koji bi trebao razmišljati o tome da li bi se mogao izdati mali dački (džepni) kalendar" – Ibidem, 21.

– m.o.) godine".³ Dani su prolazili, odgovora nije bilo, a napretkovcima se, očito, žurilo, pa su krajem svibnja 1921. urgirali kod *Radišine* uprave da im odgovore na dopis od 23. travnja.⁴

Odgovor je bio negativan, iz jednostavnog razloga što je *Radiša* već imao ugovor za izdavanje *Kalendar*a za tu godinu, ali i optimističan. Iz *Radiše* su odgovorili da su "već početkom travnja sklopili ugovor glede uređenja i izdavanja našeg 'Šegrtskog kalendar' i 'Ilustrovanog kalendar' za 1922. pa bi stoga bilo za nas nezgodno, kad bi morali poduzimati kakove promjene". Budući da im je ideja *Napretka* bila "u načelu simpatična", zamolili su SUN da ih "dobrostoivo" izvijeste "potonje u ovom predmetu, istaknuv sve Vaše želje i predloge kako da se provede ova stvar najuspješnije i najpovoljnije". To im se činilo posebno uputnim s obzirom na tadašnje "silne troškove oko štampanja i razaslanja poštom". Izrazili su zadovoljstvo "ako ćemo o ovoj stvari moći naći pravi put ... i već za godinu 1923. izdati zajednički naš kalendar".⁵

Usprkos inicijativama napretkovaca, spremnosti *Radiše* da se zajednički radi, sve je odisalo prenatlaženim opredjeljenjem za rješenja zajedničkog interesa – prijepiskom. Usprkos ažuriranim potezima napretkovaca, *Radišina* centrala bila je troma i donekle ili pomalo i neodgovorna. U *Radiši* su već početkom travnja (!) znali da od zajedničkog rada u 1921. g. ne može biti ništa, a tek su na urgenciju SUN-a krajem svibnja decidno odgovorili negativno. Koliko su se napretkovci zanosili pozitivnim ishodom, vidi se i iz obavijesti *Radiši* (u travnju mjesecu) da će se u slučaju usvajanja *Napretkovog* prijedloga "potankosti raspraviti sa gosp. Jobston, ravnateljkom *Radiše* čim stigne u Sarajevo".⁶

Inicijativnost i agilnost napretkovaca bit će razumljivija ako se ima na umu da je proračunom predviđena svota od 24.000 bila nedostatna za izdavanje *Kalendar*a "radi skupog papira i drugih nastalih poteškoća". Delegati 17. godišnje skupštine informirani su da je SU "poduzela sve mjere i stavila se u sporazum sa Hrv. *Radišom*",

---

³ O motivima i razlozima ovih ideja i želje više u dok. 2006/1921. (SUN – SU *Hrvatskog Radiše* u Zagrebu od 23. 4. 1921.). SUN je u ovom dopisu, u duhu razmišljanja potpredsjednika Vučka, navela da će *Napredak* "dosljedno svome programu izdavati đачki kalendar, kao što je... to bratsko društvo (*Radiša* – m.o.) izdavalo šegrtski kalendar".

⁴ "... Pošto nam valja što prije stvoriti definitivni zaključak ... da kalendar na svaki način izdamo... potrebno nam je da što prije znademo zaključak bratske uprave..." – ABH, *Napredak*, 2208/1921.

⁵ ABH, *Napredak*, 2252/1921.

⁶ ABH, *Napredak*, 2006/1921. (SUN – SU *Hrvatskog Radiše* od 23. travnja).

---

a društveni tajnik Edo Danda izrazio je nadu "da će se slijedeće (društvene) godine (1921./1922. – m.o.) moći naš kalendar opet izdati".⁷

Druga polovina kalendarske 1921. g., odnosno 1921./1922., po nizu sačuvanih tragova svjedoči da su napretkovci odustali od čekanja i prionuli na rad. Dva sadržajno inkompatibilna urednička zadatka svjedoče o karakteru i dinamičnosti pripreme *Kalendar*a za "prostu 1922. g.". Čitateljima je trebalo prikazati "...Istru kao naš nacionalni cilj, te ih za taj ideal što više oduševiti". Iz historijske retrospektive gledano, nakana da se dobije članak sa takvom tematikom fascinira, ako se ima na umu položaj Hrvata u tom dijelu Kraljevine i to u praskozorje fašističke opasnosti koja će u nadolazećim decenijama pokazati sve razmjere svoje pogubnosti ne samo za Istrane, Hrvate nego i za svijet uopće.⁸

Jedna od nezaobilaznih odluka koju je trebalo donijeti na vrijeme za ovaj broj odnosila se na uvjete tiskanja i prodaje. Već na odborskoj sjednici 21. 7. 1921. *Hrvatskoj tiskari d.d.* u Sarajevu ustupljena su ta prava, a odnosila su se na naplaćivanja u korist tiskare, ali su precizirali i iznos za SU.⁹

U pripremi ovog prvog poratnog *Kalendar*a (za 1922. g.) SU se suočila sa jednim problemom koji će je, nažalost, manje-više pratiti kroz cijeli međuratni period i negativno se reperkutirati na cjelovitost godišnjih izvješća tiskanih u shematičkom dijelu svakog broja. Podružnice i povjereništva su za *Kalendar* 1922. g., "koji je već bio složen", potraživali podatke o broju članova i spisak članova odbora, "jer taj podatak", kako su naveli, "nužno trebamo". SU i oni koji su uređivali broj prosto su vapili za njima, jer bez njih nije bilo moguće (ni onda, a ni danas) znati pravo (broj-

---

⁷ *Kalendar – Napredak* za 1922, 156.

⁸ Glavni odbor "Jugoslavenske Matice" zamoljen je da članak napiše naročiti poznavatelj "istarskih prilika u danima borbe za širenje narodne svijesti kao i prilika u kojima se naš živalj sada tamo nalazi..." i da to bude istaknutiji hrvatski borac..." – Članak "Istra" napisao je prof. Vjekoslav Spinčić, političar, "borac za polit. slobodu i kult. procvat Istre" – Vidi: *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*. Zagreb: MCMLXIX, knj. 6, 86. Vidi: *Kalendar – Napredak* za 1922, 39-60. i ABH, 2207/1921.

⁹ Spomenutim zaključkom "30% od ukupnog bruto prihoda iznosa pogodnog za oglase, koji budu stavljani u kalendar" pripadalo je *Napretku*, a tiskara je iznos trebala uplatiti 30 dana iza štampanja. *Napredak* je mogao "staviti izvještaj" od dva štampana arka, koji inače predstavlja izuzetno vrijedan i koristan izvor za brojna saznanja o *Napretkovoj* djelatnosti. Društvu je pripadalo 50 besplatnih *Kalendar*a, a izuzetno važna klauzula ugovora sa tiskarom odnosila se na pravo revizije štiva za tiskanje od strane *Napretka* prije njegovog slaganja u tiskari. Naime, SUN je dobila pravo "ne dozvoliti tisak dotičnog štiva ako se protivi interesima društva ili ako zasijeca u politiku..." – ABH, *Napredak*, 634/1921. (dopis SUN-a Hrvatskoj tiskari od 9. 8. 1921.).

čano) stanje. Neažurnost nekih napretkovaca na terenu imala je još jednu negativnu posljedicu. Zbog neudovoljavanja višekratnim urgencijama priređivači *Kalendar*a gubili su na vremenu. Dodatno su se u ondašnjim (po njih) nepovoljnim uvjetima rada izlagali nepotrebnim troškovima više puta pišući i urgirajući, i povrh svega morali su konstatirati da su teško mogli savjesno udovoljavati svojim dužnostima koje su preuzeli "da ih časno izvrše".¹⁰

Za četiri mjeseca nakon 17. godišnje skupštine, usprkos ljetnim "neradnim" mjesecima, Središnjica je održala 11 odborskih sjednica i 29. listopada 1921. konstatirano je da se "omot za Kalendar ... morao napraviti, jer je nestalo starog klišea..."¹¹ Mjesec dana kasnije (25. studenog) cirkularom je od "bratskih naslova" – podružnica traženo da "čim prije" jave koliko primjeraka *Napretkova* kalendara za 1922. g. da im se pošalje uz cijenu od 28 K, uz vrlo važnu napomenu da se naručeni i poslani primjerci neće "primati natrag".¹²

Posljednja opaska iz cirkulara navodi na zaključak da se fazi nakon tiskanja *Kalendar*a poklanjala posebna pažnja – koliko narudžbama, toliko i distribuiranju, a i "utržku" – materijalnoj dobiti, iako se to tada nije izravno navodilo. Mada ona nije bila velika, SU je tijekom godina neprestano ukazivala i naglašavala da se pošiljke raspakiraju, po mogućnosti rasprodaju, a novac blagovremeno pošalje Društvu.

Za izdanja ove vrste bitno je da se pojave među korisnicima na vrijeme, ali je prvi put nakon rata SU uspjela izdati "*Hrvatski narodni Kalendar Napredak* za prostu 1922. nešto prekasno". Nakladu od 5000 primjeraka u cinkografskoj četverbojnoj izradbi, spomenuto je, tiskala je *Hrvatska tiskara* d.d. u Sarajevu. U svezi sa izdanjem ovog prvog, može se reći, historijskog *Napretkovog* Kalendara nove – poratne – serije, nije na odmet navesti neke činjenice koje indirektno svjedoče o uvjetima i nekim spoljnim karakteristikama njegove pojave. Zanimljivost posljednjeg (ratnog) broja *Hrvatskog narodnog kalendara* za prostu godinu 1917. i prvog poratnog (za 1922. g.) jeste u tome da nose ISTU godinu izdanja – JEDANAESTU. Ta se pogreška "vukla" sve do 1935. g. kada je ispravljena.¹³

---

¹⁰ ABH, *Napredak*, 869/1921.

¹¹ Kliše i omot za list *Zadrugar* – *Napredak* uradio je poznati umjetnik – slikar Petar Šain (1885.-1965.) i za sav taj trud tražio je samo 2000 K. – ABH, *Zapisnička knjiga*, II, 82.

¹² ABH, *Napredak*, 1241/1921.

¹³ U povodu dvadeset pete godišnjice Kalendara tiskana je matrica kojom se ispravila greška učinjena prilikom numeracije za 1922. g.: "Naš prošlogodišnji kalendar (za 1934. g. – m.o.) nosio je oznaku: Godina dvadeset i treća, premda je trebao biti označen kao godina dvadeset i četvrta. Pogreška u redosljedu nastala je u godištu 1922., koje je nosilo, istu rednu godinu

Da nijedna "operacija" u pripremi, realizaciji ili distribuiranju, kako je već navedeno u uvodu, nije bila jednostavna, potvrđivalo se iz broja u broj. Stavovi ili iskrsnule dileme rješavane su u "hodu" – *ad hoc*. Već je tiskanje *Kalendar*a za 1923. izazvalo raspre o ponudama *Hrvatske tiskare* i novog ponuđača – *Štamparskog zavoda*. Među odbornicima koji su odlučivali o ponudama javila se dilema: ostati pri istom ili birati novog partnera. Usvojena je odluka da od ta dva "hrvatska zavoda" novi broj tiska nova firma - *Štamparski zavod*, "jer je Hrvatska tiskara do sada uvijek radila i zarađivala na *Napretku*". Odbornici su bili u izvjesnoj mjeri i benevolentni, jer su prilikom odlučivanja zagovarali stav da "treba da se pomogne i ovaj novi zavod" tim prije "što Hrvatska tiskara ima *Napretkovo glasilo*, pa je pravo, da se podijeli posao na obe...".¹⁴ (podvukao T.I.)

U *Napretku* se, općenito govoreći, na svim razinama naglašeno vodila briga o svakoj kruni, odnosno dinaru. Proračunske rasprave, izvještaji o dodijeljenim, (ne) iskorištenim sredstvima bili su u *Napretku* prilike za objašnjenja, debate, napade i obrane. *Kalendar* nije bio izuzetak. Rasprave su se vodile na odborskim sjednicama, naročito na godišnjim skupštinama. Ona na 19. godišnjoj skupštini više je zanimljiva nego značajna jer indirektno otkriva štošta o radu na *Kalendaru* za 1923. Jedan od agilnijih i naglašeno kritizerskih djelatnika *Napretka* dr. Ivan Pavičić se, od slučaja do slučaja, oglašavao sa pitanjima o radu tijela i pojedinaca koja nisu bila čvrsto utemeljena i nailazila su na negativne reakcije. Tijekom spomenute Skupštine (1. 7. 1923.) tražio je od odgovornih i delegata objašnjenje "zašto je deficit na kalendaru tako velik i zašto se isplaćivao honorar saradnicima na sastavu kalendara".¹⁵

Direktor A. Odić u ime Središnjice i u svoje ime (bio je i osobno tangiran) izvijestio je Skupštinu da je Središnjica "zaključila tiskati 6000 primjeraka kalendara, koji na žalost nijesu raspačani uslijed čega je nastao deficit, a da se nije raspačao NE LEŽI KRIVICA na SREDIŠNJOJ UPRAVI". Prema Odiću, bilo je zaključeno da se "redaktorima isplati 600 K. Po štampanom arku, a piscima 100 K po štampanoj strani, a akviziteru oglasa 25% od sakupljenih oglasa". Svi su u realizaciji *Kalendar*a za

---

kao i godište 1917. i godina jedanaesta. To sada, o 25-godišnjici kalendara ispravljamo". (podvukao T.I.) – *Kalendar – Napredak* za 1935, 240.

¹⁴ ABH, Zapisnička knjiga *Napretka*, II, 165; *Kalendar – Napredak* za 1923. tiskan je u 6000 primjeraka. Sadržaj mu se sastojao iz dva dijela (beletrističkog i shematičkog). Ovaj broj imao je dva urednika: prvi dio uredio je Ljudevit Dvorniković, a drugi Anto Odić. Visina honorara usvojena je na 2. odborskoj sjednici od 25. srpnja 1922. g. – Zapisnička knjiga, II, 148.

¹⁵ *Kalendar – Napredak* za 1924, III.

1923. g. radili *lege artis*, a pogotovo direktor Odić,¹⁶ pa je usprkos ponuđenim objašnjenjima dr. Pavičić nastavio atake u svom stilu predbacujući "svima onima, koji su surađivali na kalendaru, da su taj rad i ako imaju na to pravo po zaključku odborske sjednice ipak dali honorisati". Na kraju, "ogromni dio skupštine" a *limine* je odbio Pavičićeve objede, pa je "prešla nakon toga na dnevni red".¹⁷

Dok su se za prve tri-četiri godine izlaženja *Napretkovog* Hrvatskog narodnog kalendara (1922.-1925. g.) faze njegove pripreme sve jasnije profilirale, dileme koje su se ispoljile sa prvim poratnim godištem u 1921. g. (za 1922. g.) tko će ga, na kraju krajeva, izdavati nisu bile, iz raznoraznih razloga, riješene. Pokušaji zajedničkog angažmana na početku (1921.) sa *Hrvatskim Radišom* nisu dali rezultate.¹⁸ (v. tekst uz bilj. 2. i 5.)

Iskustva prvih pet godina napora ne tako brojnih kulturnih djelatnika, kako među Hrvatima uopće tako posebno i među onima u Bosni i Hercegovini, motivirali su neke da iz šireg aspekta razmišljaju o razmjerama negativnih posljedica – zašto većina čimbenika na planu kulturne organizacije i djelovanja "udešava svoj rad od danas do sutra i kako gotovo ni jedna od njih ne radi po jednoj strogo određenoj svrsi i stalno utvrđenom programu barem za 5 godina unaprijed". Nerealizirane potencijalne potrebe, želje, htijenja koje su u svojoj više odjelitoj nego sinhroniziranoj ZAJEDNIČKOJ djelatnosti ispoljavale dvije hrvatske institucije od značaja za mlade naraštaje (*Napredak* i *Hrvatski Radiša*) bile su krajem 1925. g. razlog da i *Napredak* i *Radiša* izađu "pred hrvatsku javnost sa zajedničkim kalendarom". Dva mjeseca nakon što su učesnici 21. skupštine *Napretka* (srpanj 1925.) zaključili da "Napredak izda... sa Hrvatskim Radišom zajednički kalendar 1926.", sredinom listopada bio je "već zgotovljen u Zagrebu". U toj fazi *Napretkove* podoorganizacije raspisom su obaviještene da "nema smisla da ga svojim podružnicama razasluje SUN-a iz Sarajeva i tako troši dvostruku poštarinu". Stoga je spremljen popis svih "podorganizacija" u kojem je naznačeno "koliko kojoj da se pošalje iz Hrvatskog Radiše – izravno po 10 din. komad", a "uračunata (je) i poštarina". Uz navođenje svih detalja distribu-

---

¹⁶ On je samo izvršio zaključak Skupštine i "isplatio koliko je kome pripadalo". Središnjica je procijenila da njegova dužnost nije bila sastavljanje kalendara, "jer ga ne bi mogao sastaviti za vrijeme uredovnih sati, a da time ne nastane zastoj u samoj kancelariji". SU je Odiću povjerala "da izvan uredskih sati" pod određenim uvjetima obavi posao urednika, što je on i prihvatio. – *Kalendar – Napredak* za 1924, IV.

¹⁷ *Isto*, V.

¹⁸ "Već pred više godina predloženo je bilo u Središnjoj Upravi *Napretka*, da se sa *Radišom* izdaje zajednički kalendar. Taj je predlog i usvojen, no do oživotvorenja te namisli nije ... došlo". – *Kalendar – Napredak* za 1926, 18.

cije precizirano je da "cio čist prihod kalendara dijeli *Hrvatski Radiša* i *Napredak* ... da *Radiša* dobiva 5 dijelova, a *Napredak* 3 dijela".¹⁹ Trebalo je da to bude još jedan primjer i dokaz da se (pored zajedničke brige za naučnički kadar, ideja oko izgradnje šegrtskog doma) može i treba, koliko realije dozvoljavaju, raditi efikasnije bez rasipanja ljudskih potencijala ili ograničenih i uvijek nedovoljnih financijskih sredstava. Onovremena spoznaja da "mnoge naše (hrvatske – m.o.) kulturne organizacije izdaju svoje kalendare sa mnogo troška i truda..."²⁰ proizvela je ocjenu da usprkos naporima i elanu na planu te specifične izdavačke djelatnosti i ostvarenim rezultatima "ni jedan Kalendar ne može da postane narodnim..." "Treba pravi narodni kalendar, koji će biti ne samo godišnjak nego i potpuno ogledalo čitavoga našega rada..." Rezultanta iskustava *Napretkovih* i *Radišinih* djelatnika na planu kulturnih potreba, i onih u Sarajevu i onih u Zagrebu, bila je pojava Kalendara "za prostu godinu 1926." Autor teksta *Zašto 'Napredak' i 'Hrvatski Radiša' izdaju zajednički kalendar?*, vjerovatno zbog nedostatka vremena za pripremu njegovog izdanja, istaknuo je da "Napredak u ovom kalendaru NIJE MOŽDA ZASTUPAN ONAKO KAKO BI TREBALO". Očekivalo se da vrijeme potvrdi da li će to biti, kao što se očekivalo, "jedan zajednički reprezentativni narodni ... kalendar", a kako se pisalo, uz "jedan đaćki i jedan naučnički..."²¹

Od 22. redovite Glavne godišnje skupštine *Napretka* (1926.) nije bilo dilema oko izdavanja **društvenog**, tj. *Napretkovog* kalendara. Drugog dana rada (5. srpnja 1926.) delegati su usvojili zaključak "da (*Napredak*) ubuduće izdaje samo SVOJ kalendar... i da tako nastavi dosadanju tradiciju"²² (podvukao T. I.)

Imajući na umu i "općenitu želju društvenih članova", njeni učesnici bili su odlučni u nakani da odustanu "od daljnjeg zajedničkog izdavanja pomenutog kalendara" i nastave sa njegovim izlaženjem "kao tokom godina društvenog opstanka".²³ Pojava svakog novog broja bila je počesto (da se ne kaže – u pravilu) prilika za pore-

---

¹⁹ ABH, *Napredak*, 967/1925.

²⁰ Uvriježilo se mišljenje da se postojeće organizacije s početka tih dvadesetih godina 20. stoljeća ne mogu ni zamisliti "bez SVOJIH kalendara. Ti kalendari ne mogu zadovoljiti nikoga. Svaki od njih donosi prikaz rada dotične organizacije, koja ga izdaje, i čovjek bi trebao da kupi sve te kalendare, da se iz njih stvori makar i vrlo slaba slika o stanju našega kulturnoga života. Kako je to nemoguće, kupujemo svaki po jedan kalendar i to one organizacije, koja nam je svojim radom najbliža..." – *Kalendar – Napredak* za 1926, 19.

²¹ *Kalendar – Napredak* za 1926, 18-19.

²² *Kalendar – Napredak* za 1927, XXXI; Za tu svrhu votiralo se 5000 d. i zaključak je u cijelosti proveden. – *Glasilo – Napredak*, 9/1927, 131.

²³ ABH, *Napredak*, 1205/1926.

đenje sa prethodnim i konstatiranje promjena koje su značile pomak i za sam *Kalendar* i za *Napredak*. Ovaj za 1927. g., ocjenjivano je, "obasiže 20 štampanih araka, pa je opsegom valjda najveći kalendar ove godine", a "i gradivom bogatiji nego dosadanjih godina". Bio je "urešen sa 16 slika", a tiskan na "najboljem krompapiiru".²⁴

Godišnje skupštine bile su prava prilika za bilansiranje sveukupnih rezultata jednog broja *Kalendara*. Bez ikakve doze samohvale na Skupštini, zbog brojnih izrečenih pozitivnih ocjena, a "i po materijalnom dohodku" broj za 1927. g. ocijenjen je kao "izvanredno dobro uspio".²⁵

Ne bez utemeljenog zadovoljstva i ponosa podružnice i povjereništva obaviješteni su da "Kalendar Napredak za godinu 1927. sadržava osim običnog kalendarijuma popularno pisane članke poučnog i zabavnog sadržaja (impresivni – m.o.), šematizam svih hrvatskih društava, čitaonica, župnih ureda, sestarskih škola, zadruga, banaka, kao i sve ono što se od jednog valjanog i u narodu raširenog kalendara traži... u kalendaru *Napredak* naći će svaki Hrvat sve ono što mu je potrebno u svagdanjem životu da znade..."²⁶

SU, redaktori (i literarnog i shematičkog dijela *Kalendara*), redakcija, tiskare u pripremi, raspačavanju (distribuciji) i prodaji, svaki iz svog domena zainteresiranosti i odgovornosti, vodili su permanentno brigu da svako godište bude, po tim fazama, što je moguće bolje odrađeno i sinhronizirano, jer se (ne)uspjeh jedne faze realizacije neminovno odražavao na svaku slijedeću: sadržaj, vrijeme izlaska iz tiska, početak distribucije, tj. na prodaju, zainteresiranost kupaca/čitatelja, visinu utrška, slanje novca SU-i...

Banalno zvuči, ali promjena tiskare²⁷ bila je za neke od autora članaka u godištima za 1923./1924./1925. razlogom da u narednom *Napretkovom pučkom kalendaru* za 1925. g. ne surađuju, budući da su smatrali da Kalendar nije izdanje *Napretka*.

Distribucija/raspačavanje (i prodaja) po prirodi stvari bila je permanentno u žiži ineresovanja i SU-e, ali i tiskara²⁸ sa kojima je Središnjica sklapala ugovore različiti-

---

²⁴ *Glasiilo – Napredak*, 1-2/1926., 24; Kalendar je bio "bogato ilustrovan kao nijedne do sada godine..." – ABH, *Napredak*, 1205/1926.

²⁵ ABH, *Napredak*, Zapisnici godišnjih skupština K-223, 4.

²⁶ ABH, *Napredak*, 1205/1926, f/9.

²⁷ *Kalendar* za 1922. tiskala je *Hrvatska tiskara* d.d. Sarajevo, a knjige za 1923./1924./1925. *Štamparski zavod* d.d. Sarajevo.

²⁸ *Štamparski zavod* d.d. Sarajevo obavijestio je SUN (30. 9. 1924.) i "Pošto od Kalendara društvo imade ne samo moralnu nego i materijalnu korist, a prema megjusobnom ugovoru dužno je društvo brinuti se za raspavačanje istog, molimo da se sa strane društva poduzme sve što je moguće da se ovogodišnji kalendar što više raspača..." – *Napredak*, 1054/1924.

---

tog karaktera. Povodi su bili, ponašanje nekih, a ponekad i dobrog dijela podorganizacija. Raspisom SU-e *Napretkovim* podružnicama i povjerenstvima iz 1926. g. "nerado" se isticalo "da se je, nažalost našla gdjejoja *Napretkova* podorganizacija, koja bi naše pošiljke, što joj ih spremimo na raspačavanje, ostavljala neotvorene, pa ih na naše požurke jednostavno premotavala drugim omotom i nam vraćala ili na brzu ruku raspačavala komad dva pa nam vratila sve ostalo, kad je već vrijeme raspačavanja prešlo, te tako nanesoše društvu moralnu i materijalnu štetu".²⁹

Kontinuirano praćenje napora SU-e pokazuje da nekih pozitivnih efekata njenih poruka kod "nekih" podorganizacija nije bilo. *Kalendar* za 1927. nije bio obračunat do vremena kada se preporučivalo i obećavalo. Podorganizacije su uoči nove 1927. g. bile zamoljene da u slučaju neraspčavanja "vrate, jer ga druge potražuju". Bilo je podorganizacija, kako je već navedeno, koje su vraćale *Kalendar* i onda "kad je sezona za rasprodaju već prošla". SU je smatrala da se takav postupak "ima osuditi, jer... ostadoše kalendari neprodani", a mogli su se svi rasprodati. Za razliku od prvotnog stava da se neprodani primjerci vraćaju, pri kraju druge godine upozorene su podorganizacije da *Kalendare* ne vraćaju(!), "nego neka ih nastoje rasprodati i novac čim prije poslati".³⁰

Akutni problem distribucije aktualizirao se već nakon izlaska novog broja, a sa posebnim razlozima krajem druge godine, pogotovo u vrijeme bilansiranja obračuna, te na godišnjim skupštinama. Čak i netom prije slanja *Kalendar*a za 1929., već krajem listopada 1928., sve podružnice su zamoljene da nastoje "poslanu količinu prodati među članove i prijatelje *Napretka*... u što kraćem roku... obračun o kalendarima (poslati)... najkasnije do 20. prosinca 1928.", a da neprodane povrate. Izražena je nada "da se neće dogoditi nesavjesno kao lanjske godine, da su nam neke podorganizacije na naš višekratni poziv da nam predlože obračun o poslatim kalendarima jednostavno isti paket kalendara neotvoren povratili bez ikakva dopisa. Žalosno, ali istinito!" Podorganizacije su dopunski obaviještene o nastojanjima SUN-a da "Kalendar (bude) što bolji sa svojim gradivom", "da košta 65.000 D", te da će oni koji ih vode "nastojati do gornjeg roka, da kalendar u što kraćem roku raspačaju, novac i obračun pošalju...".³¹

---

²⁹ ABH, *Napredak*, 1205/1926.

³⁰ *Glasilu – Napredak*, 7-8/1927, 112. Sličnu, kritički intoniranu ocjenu sadržavao je i zapisnik 25. glavne skupštine (srpanj 1928.). Usprkos svim propustima organizacija oko prodaje, manjkavostima obračuna, ovaj broj, koji je uredio A. Odić, po sadržini, obimu i izradi na razini cijenjenih predratnih kalendara donio je prihod od 85.727 d., dok su izdaci iznosili 60.132.40 d.

³¹ ABH, *Napredak*, 2184/1928.

Mada su u kritičkim opaskama SU-e apostrofirane "neke podorganizacije" čija je neažurnost oko plasmana bila subjektivne prirode, zanimljivo je da je bilo reakcija sa terena, istina, dosta usamljenih, koje su navodile i na neke druge razloge zbog kojih je SU mogla biti nezadovoljna prodajom i činjenicom da "nekoje organizacije... nijesu obračunale kalendar..."³² Visočaci su upravo pred izlazak *Kalendar*a za 1929. g., pretpostavljajući da "još nije doštampan" (zaključen – m.o.), željeli Središnjicu upozoriti "na prigovore seljaka i razloge zašto se Napretkov Kalendar po selima slabo prodaje. Razloge zašto se "svake godine kod raspačavanja kalendara prigovara", pa je i kupnja nezadovoljavajuća, nalazili su u "pomanjkanju opširnijih uz svaki mjesec uputa, što se radi koji mjesec u vrtu, voćnjaku i polju... svaki seljak, a i svaki građanin (sic!) koji ima i zemlje uzaludno (ih) traži u kalendarima..."³³ (podvukao T. I.)

SU i uređivači *Kalendar*a rukovodili su se različitim aspektima namjene i uloge ovog najprestižnijeg izdanja *Napretkove* pisane riječi: njegovom općekulturnom i prosvjetiteljskom, informativnom funkcijom, cijeneći značaj dokumentarističke građe, uočavali su značaj oglašavanja raznovrsne gospodarske djelatnosti pojedinaca i tvrtki. Potvrda tome su rubrike koje je imao gotovo svaki broj: pregršt informacija o djelatnosti Društva u protekloj godini, planovi za slijedeću godinu, koji su se nalazili u materijalima (zapisnicima) godišnjih skupština, pomno birani beletristički prilozi odabranih pera (pjesnika, pisaca, publicista, novinara, političara...), sustavni uvid u organizaciju društva (podaci o podorganizacijama koje su slale izvještaje o radu između dviju skupština). Podsjećanja, opomene, kritike o njegovom distribuiranju, zahtjevi za blagovremeno slanje utrška ukazivali su na brigu o materijalnim efektima: povratku uloženog novca, ali i o čistoj dobiti – svakoj kruni, dinaru. Brojni su podaci koji prezentiraju i svjedoče o toj nadasve razgranatoj djelatnosti od koncipiranja jednog broja do definitivnog zaključenja i priprema za slijedeći. SU je, reklo bi se, bila realna, a zahtjevna prema svakom pojedincu ili organizaciji u kalendarskom lancu aktivnosti – od priprema, izdavanja do distribuiranja svakog broja. Važno je bilo da takvo štivo dopre do najzabitije podorganizacije, ali ne samo da se proda nego i da se čita. Broj za kalendarsku 1929. godinu bio je razaslat "na sve podorganizacije", ali u Hercegovinu... samo na one... koje uistinu rade i koje su poslale svoj godišnji izvještaj, dok nismo razaslali na one, koji nažalost postoje samo na papiru, jer nam za te kalendare nitko ne jamči u čije će ruke zapasti..."³⁴

---

³² *Kalendar* – *Napredak* za 1930, XIX.

³³ ABH, *Napredak*, 2184/1928.

³⁴ ABH, *Napredak*, 2184/1928.

Iako priređivači *Kalendar*a, po nekima, nisu imali dovoljno sluha za tekstove sa korisnim praktičnim savjetima (bilj. 33), SVEUKUPNI sadržaj i oprema iz broja u broj potvrđivali su serioznost kursa urednikā i redakcionog odbora.³⁵

Baš je broj "za prostu godinu" 1929., od koga se toliko očekivalo, "sadržajem nadmašio znatno prošla izdanja". Ne treba podcjenjivati ni napore da se tehnički visoko opremi, lijepo ilustrira, tiska na finom papiru, ali bitno je istaknuti ocjenu da "osim poezije i članaka iz historije, etnografije, statistike i društvenog života, ovaj puta je (od strane uredništva – m.o.) posvećena osobita pažnja i važnim ekonomskim pitanjima". Da je sadržaj knjige bio na visokoj razini, imalo se zahvaliti činjenici da su "osim stalnih suradnika iz Bosne i Hercegovine" radove poslali mnogi "kulturni radnici iz Hrvatske i Dalmacije, te je tako kalendar i po svom štitu i po piscima okupio... sve hrvatske krajeve". (podvukao T. I.) Među novim suradnicima isticala su se, uz Dragutina Hrvoja, Viktora Kralja, dr. Ljubomira Marakovića, Vinka Dorčića, i velika imena pisane riječi poput Ksavera Šandora Đalskog, Dragutina M. Domjanića i dr. Zvonimira Bjelovučića.³⁶

Svaki novi broj *Napretkovog* *Kalendar*a izazivao je u onovremenoj štampi, kako u listovima tako i u časopisima, zbog svog bogatog i raznovrsnog sadržaja, priloga uglednih suradnika, ne samo pozitivne kritike nego i laskave ocjene, pa je onaj za "godinu devetnaestu" – "po sudu svih najbolji kalendar hrvatskog naroda za godinu 1930."³⁷ (podvukao T. I.)

Kalendar *Napretka* za 1930. g. tiskan je i rasturan u prvoj godini šestosiječanjske diktature, pa se netom nakon pojave (početkom listopada 1929.) našao pod uda-

---

³⁵ Koliko je zabilježeno u praksi uređivanja *Kalendar*a samo je jedanput P.O. SUN (na 11. sjednici 21. XI. 1927.) konstatirao da je *Kalendar za 1928.* "urađen... i izašao bez znanja i pregleda redakcionog odbora". Isto se desilo i sa listom *Napredak*, pa je P.O. zaključio "da u buduće nijedan broj lista *Napredak* ili kakvog drugog izdanja ne smije izaći prije nego što redakcioni odbor ne pregleda". – ABH, *Napredak*, Zapisnička knjiga, K/223a, 119.

³⁶ *Kalendar – Napredak za 1930.*, XVIII-XIX. SUN je vodila sustavnu politiku uključivanja novih suradnika *Kalendar*a. Cirkularno su upućivani osobni pozivi hrvatskim kulturnim radnicima i prijateljima *Napretka*. Predsjednik A. Alaupović i urednik A. Martinović lično su poznatim književnicima i stručnim piscima upućivali zamolbe da rukopise i fotografije za kliše šalju na adresu SU-e već prije kraja kolovoza kalendarske godine. – ABH, *Napredak*, 1262/1930.

³⁷ *Kalendar – Napredak za 1931.*, XX. I u ovom broju su i pored najvećeg hrvatskog živućeg pjesnika Dragutina M. Domjanića priloge objavili brojni poznati i priznati suradnici. Oni najpoznatiji objavljeni su na citiranoj XX. strani *Kalendar*a za 1931. Detaljnije o SVIM autorima, SVIM naslovima, SVIH *Napretkovih* hrvatskih narodnih kalendara od 1907. do 1941. (odnosno 2002.) v. Marić, Franjo, 2002.

rom policijskih organa. SUN se, nakon što je 5. siječnja 1930. g. dobila odluku Državnog tužilaštva u Sarajevu kojom se "uzapćuje i rastura slog, te zabranjuje rasturanje i prodavanje" Kalendara za 1930., dva dana kasnije direktno obratila ministru pravde Kraljevine Jugoslavije dr. M. Srškiću sa molbom da se spomenuta odluka ukine "i da se "uzapćeni primjerci vrate".³⁸

O mjerama Državnog tužilaštva sredinom veljače okružnicom su obaviještene sve podorganizacije da je *Kalendar Napredak* za 1930. "radi članka 'O 20 godišnjici Hrvatskog sokolstva u Bosni i Hercegovini', sokolskih slika i radi hrvatskog grba na koricama..." – zaplijenjen. To je značilo da se zapljenom "zabranjuje rasturanje (raspačavanje), i prodavanje" tog godišta.³⁹

Policijski organi bez pogovora su izvršavali upute Uprave policije, a ova je na isti način sprovela naredbe Tužilaštva. Sinkronizirana djelatnost svih spomenutih organa i institucija proizvela je jedino moguću reakciju na upite i zamolbe SUN-e.⁴⁰ I površan uvid u PISANE tragove zvaničnih organa ukazuje i potvrđuje na nevjerodostojnost njihovih "argumenata". Napretkovci na terenu, plativši 15 din. za svaki primjerak *Kalendar* koga nisu dobili, potpuno su mogli osjetiti rigidnost policijskih postupaka, a SU je zajedno s njima mogla biti čak i zadovoljna jer "pretres stanova nije izvršavan..."⁴¹

Pritužbe na "obične" konfiskacije dolazile su iz raznih dijelova cijele zemlje. Centralna uprava *Napretka* – Središnjica – dobila je obavijest od Varaždinske podružnice da je "policija zaplijenila sve kalendare i raspačane i neraspacane..."⁴²

Za analizu nevjerodostojnosti policijskih ocjena dovoljna su izvješća iz Varaždina koja direktno opovrgavaju pravnu utemeljenost i korektnost ocjena Uprave policije u Sarajevu. Potvrde o obavljenim pretresima u svezi sa zaplijenjenim *Kalendarima* potvrđuju da isti nisu obavljeni samo u kancelarijskim prostorima dr. Ljudevita Šolca u Magdićevoj 3, kada je "istome oduzeto osam komada Kalendara Napretak za godinu 1930. i jedan primjerak Okružnice".⁴³ Sa istim ciljem policija je provela KUĆNI PRETRES U STANU dr. Šolca u Streljačkoj ulici 3., a tom prilikom "nije ništa pronađeno, osim jednog primjerka kalendara 1930. – Napredak (!) koji je vla-

---

³⁸ ABH, *Napredak*, 577/1930., f/10.

³⁹ ABH, *Napredak*, 309/1930.

⁴⁰ Odgovor Uprave policije Središnjici *Napretka* bio je odlučan, kratak i precizan: "... žalbeni zahtev za povratak oduzetih Kalendara (je) neumestan, pa se tome ne može ni udovoljiti...". – ABH, 577/1930., f/3.

⁴¹ ABH, *Napredak*, 577/1930., f/3.

⁴² ABH, *Napredak*, 577/1930., f/5.

⁴³ ABH, *Napredak*, 577/1930., f/1.

---

sniku oduzet..."⁴⁴ Naspram stanovite nekorektnosti policijskih organa i Uprave policije, članovi *Napretkovih* podorganizacija bili su naglašeno kooperativni, mada, s razlogom, nezadovoljni.⁴⁵ Brojevi *Kalendar* koji su izlazili od tridesetih godina nadalje, po sudu brojnih prikazivača⁴⁶, bili su iz godine u godinu sve bolji i bolji. Onaj iz 1930., koji se našao na udaru vlasti, bio je, takoreći, obrazac, mjerilo uspješnosti.

Među glasilima koja su netom nakon pojave *Kalendar*, koliko informativno toliko i detaljnije, seriozno, kritički pisali o svakom od sadržajno bogato strukturiranih njegovih dijelova bilo je dnevnih, sedmičnih izdanja i mjesečnika, raznih profila i namjena. U svima je iskazano naglašeno afirmativno mišljenje. Epiteti i superlativi prosto navode da se iskaže barem površna analiza uzlazne linije *Kalendar* tridesetih godina, kada ga je, po sudu svih prikazivača, sjajno uređivao prof. Ante Martinović. Ostvareni kvalitativni rast "perjanice" *Napretkovog* izdavaštva svrstavao je, "po jednodušnom sudu kritike", *Kalendar* "u red najvažnijih hrvatskih publikacija". Izuzetno cijenjeni – prestižni zagrebački "Obzor" u povodu izlaska broja za 1937. g. svrstao je *Napretkove* kalendare čak među književno-znanstvene zbornike. Prijelomnih tridesetih godina ta jedina reprezentativna publikacija bosanskohercegovačkih Hrvata, u cjelini gledano, poprimala je karakteristike kojima je koncepcijski, izborom sadržaja, kvalitetom priloga dobro nadilazila dotad prepoznati dostignuti i visoko cijenjeni kalendarski profil (kalendarij, "narodno vremenoslavlje", tabele narodnih imena), sa štivom koje je namijenjeno puku, najširim slojevima čitateljstva. Odrednice naslovne strane – da je NARODNI i HRVATSKI – do tih tridesetih godina, a i kasnije, obvezivale su i redakciju i posebno urednika da ih sustavno promiču. Međutim, iz broja u broj *Kalendar* je obilovao *novumima*. Nije se mijenjala samo fizionomija nego i sadržaj i lista autora. Dojučerašnjim prominentnim suradnicima, zahvaljujući isključivo uredniku Anti Martinoviću, pridruživali su se novi šire afirmirani pisci, publicisti, i što je posebno značajno uočiti i istaći – znanstvenici. Pod *novumima* se podrazumijevaju u tekstu zastupljene oblasti, grane znanosti, kao i novi pristup i stil većine intelektualnih pera. U beletrističkom dijelu pored profesionalnih li-

---

⁴⁴ ABH, *Napredak*, 577/1930., f/6.

⁴⁵ U Kotorvaroškom srezu napretkovci Maslovara su žandarmerijskoj stanici "svih 10 kalendar... koliko ih (je) središnja uprava u Sarajevu... poslala... predali". U dopisu SU-i nisu mogli prešutjeti, s obzirom na to da su te Kalendare kupili, "...nije bilo ugodno (jer) su za svakog 15. Din. platili a sada bez Kalendar ostali..." – ABH, *Napredak*, 577/1930., f/12.

⁴⁶ U zapisniku 27. skupštine *Napretka* navodi se da su: "Sve naše novine i revije (podvukao T. I.) donijele o (*Kalendaru* – m.o.) iscrpne članke" prikazujući ga kao najbolji kalendar hrvatskog naroda uopće i kao djelo po svojoj opremi i sadržini od trajne vrijednosti. Osim listova i časopisa iz BiH prikaze o *Kalendaru* objavili su: 'Obzor', 'Jutarnji list', 'Hrvatska straža', 'Hrvatska revija', 'Književnost', 'Hrvatski planinar'. *Kalendar – Napredak* za 1932., XVI.

terata (koji su u početku manje zastupljeni) i pokojeg autora – seljaka, sve su zastupljenija bila prva imena književnosti, posebno hrvatske. Tiskan na 16-17 araka najboljeg štamparskog papira, *Kalendar* se pretvarao u "debelu" knjigu i do 330 stranica. Osim štiva najšireg kulturno-prosvjetnog raspona, čisto literarnog karaktera, zastupane su različite znanstvene discipline – od povijesti, naročito bosanskohercegovačke, do sociologije, arheologije, etnologije, numizmatike... U pravilu, obljetnicama istaknutih ličnosti iz raznih oblasti života i rada (rađanja, smrti), jubilejima posvećivana je dužna pažnja. Ono što je vremenom sve više bilo uočljivo jeste da su prilozi autora bili "rezultat dugog i pomnog istraživanja". U kalendaru za 1935. g. nije bilo nijedne rasprave koja bi se mogla načiniti prema receptu: "Sjedni pa napiši nešto iz svoje glave!". Neki suradnici u tom broju ocijenjeni su kao "stručnjaci i pravi poklonici nauke. Prigovoriti im se može jedino to, što nijesu dovoljno popularni". Za ocjenjivača takva "nepopularnost je bolja nego onakvo pisanje, na koje se kasnije nitko ne poziva i ne osvrće". U *Kalendaru* se izbjegavalo objavljivati "nedokumentirane refleksije". Dapače, promovirala se "ideologija, koja se osniva na solidno istraženju prošlosti".⁴⁷

Nije se čuditi hvalama koje su se čule "kamogod se čovjek krene", gdje se "povede razgovor o kalendaru", jer je sve više prevladavalo mišljenje da se radi o djelu koje "ne prolazi sa Silvestrovom godine (31. prosincem – m.o.) ... nego koje se mora držati u bibliotekama... koje će se i poslije tražiti radi njegovih članaka...".⁴⁸

Duga bi bila lista navođenja i oblasti, i autora, i priloga zbog kojih su, utemeljeno, izricane takve ocjene. I danas, ni povjesničari, ni historičari književnosti, ni sociolozi, ni etnolozi ili drugi znanstvenici-istraživači ne mogu (ili ne bi trebalo) da zaobilaze konsultiranje većeg broja godišta *Kalendara – Napredak*, pogotovo onih nakon 1931. g. Svako detaljnije nabranje bilo kog segmenta je neuputno, jer bi, ipak, bilo nepotpuno. No, imena samo nekih od autora: M. Gavazzia, N. Z. Bjelovučića, L. Petrovića, I. Esiha, D. Kambera, E. Fiskovića, M. Schneidera, S. Bašagića (svi pobrojani bili su doktori znanosti), M. Perojevića, I. Jablanovića, H. Kreševljakovića, ne bi se mogli spomenuti samo kao člankopisci *Kalendara – Napredak*, nego kao autori koji su ostavili traga u oblastima kojima su se bavili. Tri autora nasumce odabrana uz navođenje samo nekih priloga ne govore o njima kao predanim suradnicima *Kalendara*, nego o orijentaciji Uredništva da im pruži priliku da u više brojeva objavljuju uratke iz oblasti kojima će čitateljima dobro proširiti njihovo znanje.

---

⁴⁷ Iz uvoda zagrebačkog dnevnika *Hrvatska straža* od 7. 12. 1934. koje je prenijelo *Napredak – Glasilo*, 1/1935.

⁴⁸ Iz prosinačkog broja (za 1934.) sarajevskog ilustriranog mjesečnika *Katolički svijet* – prema: *Glasilo – Napredak*, 1/1935.

Pored niza drugih priloga, Vejsil Čurčić je npr. objavio niz pionirskih napisa etnološkog karaktera (o drvorezbarstvu, narodnom oružju, narodnom vezu), a dr. J. Fleger (pored napisa iz oblasti medicine) upoznao je čitatelje *Kalendar*-*Napredak* (po onoj izreci – Upoznaj domovinu da bi je više volio!) sa planinama BiH (Čvrstnicom, Treskavicom, Vran-planinom, Vranicom, Visočicom, Vlašićem). A. Odić (v. bibliografiju), historiograf-amater objavio je na stranicama *Kalendar* niz priloga iz povijesti *Napretka*.

Kada je riječ o onima koje interesira bilo koja oblast *Napretkove* društvene djelatnosti, i ovaj put treba prispomenuti sjajni "Šematski Dio" sa prebogatim stranicama o radu redovitih glavnih godišnjih skupština Društva – zapisnicima, godišnjim izvještajima, pregledom prihoda i rashodom, spiskovima podorganizacija, sastava SU-e itd. Objavljujući tu vrstu dokumentacije o radu *Napretka* između dvije društvene godine, *Kalendar* je svjedočio i dan-danas svjedoči o tome što su sve radile generacije napretkovaca.

SU i Uredništvo posebnu pažnju poklanjali su onom dijelu *Kalendar* u kome su tvrtke i pojedinci oglašavali svoje proizvode. Za Društvo bio je to izvor prihoda, a danas taj materijal predstavlja svojevrsni izvor za upoznavanje šta se u nas proizvodilo – prodavalo i kakve su se usluge obavljale.

Sadržaj *Kalendar* činili su i brojni fotosi, slike ličnosti iz povijesti i onovremene doba, pomno birane ilustracije. Naslovnice su često izrađivali akademski slikari (Karlo Mijić, Igo Sumereker, Ivo Šeremet, Gabrijel Jurkić, Ernest Tomašević...).

Nakon svega što je ne samo pohvalno nego i u superlativima sumarno rečeno o *Kalendaru* – *Napredak*, paradoksalno zvuči podatak da je rastom kvaliteta naklada stagnirala, a prodaja doživljavala, po reakcijama SU-e, alarmantne razmjere. Na sastancima P.O. SUN-a, godišnjim skupštinama mogli su se čuti kritički tonovi i upiti zašto (varirajući) dio tiraža (od 4000-6000 primjeraka) nije bio ili "raspačan" ili prodat. Kada opetovane kritike, opomene i vapaji SU-e nisu polučivali očekivane efekte, kada se usprkos smanjenju tiraža "i taj broj posve ne rasproda", nametnula se bojazan da će se naklada još više smanjiti", i to u vrijeme kada je *Kalendar* bio u periodu uredničkog "buma" izuzetno kvalitetan. SU je povukla zaista neobičan potez. U lipnju 1937. g. provedena je anketa i taj korak Središnjice je "potvrdio i jednodušni zaključak" 33. glavne godišnje skupštine.⁴⁹

U tom vremenu i na tom prostoru očito je prevladavao "slab interes za knjigom", a pogotovo za takvom kakav je bio *Napretkov Kalendar*, sa kojim se "po sa-

---

⁴⁹ Na temelju odgovora podorganizacija preporučivalo se "da cijena *Kalendar* bude što jeftinija od 10-12. (d) pa makar opsegom bio manji i to s obzirom na konkurenciju i cijenu ostalih *Kalendar*". ABH, *Napredak*, 1870/1937., f/64.

držaju, po opremi, a najmanje po duhu" slične publikacije nisu mogle "ni uporediti". Poučeni odnosom podorganizacije prema distribuiranju *Kalendar*a, odgovorni su smogli snage i otvorenosti da se baš njima postavi pitanje: "Šta ćemo s našim kalendarom"?

Koliko god su se opravdanja mogla tražiti u općenito nedovoljnom interesu za knjigu, pa, svakako i u (ne)radu na terenu, priznavalo se: "Nedostaje nam smisla za organizaciju, a još više svijesti i upornosti".⁵⁰ S obzirom da se radilo primarno o subjektivnim slabostima, bilo je nerealno očekivati da će se takve slabosti poput smisla za organizaciju ili podizanje razine svijesti kod "običnih" članova preko noći prevazići. Važno ih je bilo rekognoscirati i signirati.

Usprkos svim objektivnim i subjektivnim problemima oko distribuiranja tiraža, *Kalendar Napredak* je do kraja ovog perioda u kome ga pratimo u profiliranju svih segmenata zadržao razinu stekavši "renome najboljeg hrvatskog nacionalno-kulturnog kalendara"⁵¹, odnosno "ostao na visini hrvatskog naučno-književnog zbornika"⁵².

U cjelini gledajući, *Kalendar* je "napustio društvo sličnih edicija". Budući da je "stao na čelo svih kalendara bez konkurencije"⁵³, najveća zasluga pripadala je, bez sumnje, njegovom uredniku prof. Anti Martinoviću.

Njegove konceptijske inovacije i rad tima na čijem je čelu stajao bili su prepoznati u startu⁵⁴, a svi potonji brojevi potvrdili su uspjeh koji je prepoznavan iz broja u broj sve do onog posljednjeg (za 1941. g.).

Na kraju, ne bez razloga, definirali smo ga kao "perjanicu *Napretkove* izdavačke djelatnosti", jer je bio primarno KALENDAR, a postao ALMANAH, ZBORNIK, prvenstveno hrvatski, ali ne samo GODIŠNJAK nego i DJELO koje je i iz godine u godinu i sveukupno bilo ZRCALO cjelokupnih nastojanja i rada *Napretka* ■

---

⁵⁰ *Glasilo – Napredak*, 9/1937., 111. Bilo je tim povodom različitih mišljenja o mogućim razlozima nepostojanja navika kod hrvatskog žiteljstva u BiH za praćenje ne samo Napretkovih izdanja *Kalendar*a nego i pisane riječi uopće, tiska posebno. – "Mnogi će reći, da k nama dolazi mnogo knjiga i časopisa iz drugih hrvatskih krajeva, poglavito iz Zagreba. No, to nije točno... Uzroci su drugdje: u velikom broju nepismenih, u nemaru za knjigom, u neimaštini." – *Napredak – Glasilo*, 9/1937, 111.

⁵¹ *Katolički tjednik* od 28. studenog 1937. – v. *Napredak – Glasilo*, 12/1937, 142.

⁵² Ocjena se odnosi na godinu tridesetu – 1940. – *Napredak – Glasilo*, 10/1939, 117.

⁵³ *Katolički svijet* za studeni 1937. – v. *Napredak – Glasilo*, 12/1937, 142.

⁵⁴ Na prijedlog *Sekcije za prosvjetu*, 19. glavna godišnja skupština zaključila je "da se uredniku kalendara i glasila Anti Martinoviću i njegovim suradnicima izrazi priznanje i zahvalnost na "uspješnom i hvale vrijednom radu". – *Kalendar – Napredak* za 1934. g., XVI.

THE “KALENDAR” – PLUME OF NAPREDAK’S PUBLISHING ACTIVITIES

Tomislav Išek, Sarajevo

Summary

The effects of publishing Napredak’s Croatian Peoples “Kalendar” in all four different periods (1907-1917; 1922-1941; 1941-1945; 1945-1949), had not only an immeasurable influence on the promotion of the written word, but also on the general activities of the Society, helping the youth within the general mission of developing culture in the widest sense of its meaning, and raising of Croatian national awareness. In the longest interwar period, which is closely examined in this paper, each phase of the journal’s “life” (preparation, printing, distribution, sale) engaged, directly or indirectly, numerous activists of Napredak, and was completely followed by the author with a special emphasis on the contents of the 19 volumes and the total contribution to its appearance. Within this interwar period we can distinguish three periods of publishing: the initial post-war period (1922-1929), the second period marked by a political dictatorship regime (1929-1934/35), and the third, pre-war period (1935-1941). The specifics of the general social-political and economical life of the Kingdom (of Serbs, Croats and Slovenes and Yugoslavia) had exerted influence on HKD Napredak and its publishing activities in which the “Kalendar” (besides the Glasilo, the Easter and Christmas books) played a prominent role. Each new issue had to be postulated and judged linearly, depending on this social level and vertically within the organization of Napredak’s activities. The “Kalendar” of the HKD Napredak was not a book in a narrow sense of the word, as it is suggested on its first glance. Since 1927, besides the usual detailed calendar (Croatian “vremenoslovlje”), it contained popularly written articles of educational and entertaining character, and an impressive schematic part covering ALL Croatian societies. The analysis of “Kalendar’s” contents offers an answer to why it was the most prestigious publication of Napredak’s written word whether it concerned its contribution to the general cultural, educational, informative or documentary sphere. It is an unavoidable source for the study of Napredak’s history, since it followed all the activities which had their summary in the “schematic” part and records of the regular annual assemblies. Owing to the engagement of the Central department, as well as to the work of the editorial board, with the exceptional editor in chief prof. Anto Martinović, each following issue surpassed the previous one, which can be seen from the contemporary reviews

in numerous publications: daily newspapers, monthly magazines, and journals. It acquired the attribute of the best calendar of the Croatian people and one of the most important Croatian publications, due to its contributors (from talented peasants, the first writers of Croatian literature, intellectuals par excellence, frequently doctors of science). The “Kalendar”, especially since the 1930-ies, had many innovations in all aspects of its editorial policy, and it is important to emphasize with numerous scientific contributions from history, sociology, ethnology, archaeology, and numismatics. The contributors were not only the writers of the articles but also the authors who left deep traces in the scientific fields of their interest. The published contributions were not undocumented reflections but rather the result of “long and detailed research”. The published photos, pictures of individuals from the past and contemporary times were chosen carefully. The covers were designed by the most respected painters and artist (Jurkić, Šeremet ...). The plume of Napredak’s publishing activities was primarily the “Kalendar” which became an almanac and annual which was, year after year and generally, the mirror of aims and activities of the HKD Napredak ■